

מכון נסיעה
דף לימוד ימים נוראים
5771/2010

לקרוא לטוב:
לבד וביחד

ויעבר ה' על-פניו, ויקרא:
ה', ה', אל רחום וחנון –
אך אפים, ורב-חסד ואמת.
נצר חסד לאלפים, נשא עון ופשע וחסאה;
ונקה...
- תפילת ימים נוראים

הוכן ע"י צ'רלס הרמן, הרב צבי הירשפלד, ולאה סולומון
תרגום: רוני יעקובוביץ

The Nesiya Institute • www.nesiya.org • info@nesiya.org • מכון נסיעה
טשרניחובסקי 33 • ת.ד. 10111 • ירושלים, 91101 • 02-561-1996
234 Fifth Avenue, Suite 411 • New York, NY 10001 • 212-951-7128

מקורות למחשבה

לשנות את ה'

"ויעבור ה' על פניו ויקרא." א"ר יוחנן: אלמלא מקרא כתוב, אי אפשר לאומר. מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין, יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם.

- תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יז ע"ב

אני ואנחנו

כיצד משתלב רצונו של משה להתגלות מיסטית עם הנרטיב של חטא וסליחה? מעניין לציין שכאשר הוא מבקש לחזות בתפארתו של ה' הוא מדבר בגוף ראשון יחיד, אולם בפסוק ט' הוא עובר מיחיד לגוף ראשון רבים: "וַיֹּאמֶר אִם-נָא מִצָּאתַי חַן בְּעֵינֶיךָ, אֲדַנִּי, יִלְךְ-נָא אֲדַנִּי, בְּקַרְבְּנוּ: כִּי עִם-קִשְׁה-עַרְףְּ הוּא, וְסִלְחָתְךָ לְעוֹנֵינוּ וְלַחַטָּאתֵנוּ וְנִחַלְתָּנוּ." בשיא התפילה של משה הוא מזדהה עם חטאו של העם, בשקט, באופן בלתי דרמטי, משתנים כינויי הגוף. בשלב הזה האש בעצמותיו היא כבר חלק בלתי נפרד ממנו והיא פורצת באופן בלתי מודע דרך התחביר שלו. נראה כי הטיות מינוריות אלה בקולו מבטאות את הסולידריות שלו עם עמו ואת ההתעלות מעל עמדות נרקיסיסטיות או פרנואידיות. משה מצא את "קול דממה דקה" שלו. הוא מדבר בנורמליות שקטה שנראת כהמשך טבעי לחזיון שהוא חווה זה עתה... יש חשיבות, אם כן, לעובדה שמפגש מסוים זה עם ה' מוביל את משה לסולידריות עם עמו: "וְסִלְחָתְךָ לְעוֹנֵינוּ וְלַחַטָּאתֵנוּ". זהו הרגע שבו הוא בוחר את הבחירה הנחרצת שלו, להיות דובר הצד האנושי. האש בעצמותיו משפיעה כעת על הדיבור שלו כך ש"אני" ו"אנחנו" מתמזגים זה בזה. ובאותו הרגע, ה' מחדש את בריתו.

- אביבה זורנברג, "The Particulars of Rapture: Reflections on Exodus 437-442", עמ' 437-442

לבד וביחד

וַיֹּאמֶר: הֲרֵאֵנִי נָא, אֶת-כְּבֹדְךָ. וַיֹּאמֶר, אֲנִי אֶעְבִּיר בְּל-טוֹבִי עַל-פְּנֶיךָ, וְקִרְאתִי בְשֵׁם יְהוָה, לְפָנֶיךָ; וְנִחַתִּי אֶת-אֲשֶׁר אַחַךְ, וְרַחַמְתִּי אֶת-אֲשֶׁר אֶרְחַם. וַיֹּאמֶר, לֹא תוכל לראות אֶת-פָּנַי: כִּי לֹא-יִרְאֵנִי הָאָדָם, וְחָי. וַיֹּאמֶר יְהוָה, הִנֵּה מְקוֹם אֵתִי; וְנִצַּבְתָּ, עַל-הַצּוּר. וְהָיָה בְּעֵבֶר כְּבֹדִי, וְשָׁמַתִּיךָ בְּנֶקֶת הַצּוּר; וְשָׁפַתִּי כַּפִּי עָלֶיךָ, עַד-עֲבָרִי. וְהִסְרֹתִי, אֶת-כַּפִּי, וְרָאִיתָ, אֶת-אַחֲרָי; וּפָנַי, לֹא יִרְאוּ.

- שמות לג: יח-כג

וַיֵּרָד יְהוָה בְּעָנָן, וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם; וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה. וַיַּעֲבֹר יְהוָה עַל-פְּנֵיו, וַיִּקְרָא, יְהוָה יְהוָה, אֵל רַחוּם וְרַחוּן--אֲרַךְ אַפַּיִם, וְרַב-חֶסֶד וְאֱמֶת. נִצַּר חֶסֶד לְאֱלֹפִים, נִשָּׂא עֵוֹן וְנָפְשָׁע וְחַטָּאָה; וְנִקְחָה, לֹא יִנְקָה--פֶּקֶד עֵוֹן אָבוֹת עַל-בְּנִים וְעַל-בְּנֵי בָנִים, עַל-שְׂלֵשִׁים וְעַל-רַבְעִים. וַיִּמְהַר מִשָּׁה; וַיִּקְד אֲרָצָה, וַיִּשְׁתַּחֲו. וַיֹּאמֶר אִם-נָא מִצָּאתַי חַן בְּעֵינֶיךָ, אֲדַנִּי, יִלְךְ-נָא אֲדַנִּי, בְּקַרְבְּנוּ: כִּי עִם-קִשְׁה-עַרְףְּ הוּא, וְסִלְחָתְךָ לְעוֹנֵינוּ וְלַחַטָּאתֵנוּ וְנִחַלְתָּנוּ.

- שמות לד: ה-ט

עמיות ואינדיבידואליות

תודעה עמית לא תתרחש מאליה רק משום שקבוצה של פרטים תכונס יחד בכיתה או בטקס כלשהו בו הם יושבים באופן פסיבי. על מנת להפנים את ערך העמיות האינדיבידואלית זקוק להזדמנות לבטא את האינדיבידואליות שלו. תכנית העמיות המורכבת מעצימה את המשתתפים ומעודדת אותם לנקוט בפעולות קונקרטריות המחוללות תחושה של מחויבות למסע היהודי הפרטי שלו או שלה, כמו גם לעם היהודי באשר הוא. האינדיבידואל נכנס למערכת יחסים עם הקולקטיב היהודי שהיא אישית באופן מיידית, ולכן משמעותית, אך בו בזמן משחקת גם תפקיד במסגרת הקולקטיב.

- ד"ר עזרה קופלוביץ וד"ר שלומי רביד, Best Practices of Organizations the Build Jewish Peoplehood, מאי 2010

אוטונומיה והכללה

שתי הנטיות הללו מבטאות את שתי הכמיהות הגדולות בחויה האנושית. אנו רואים את הביטוי לכמיהות הללו בכל מקום, בעצמנו ואצל הסובבים אותנו, בתרבויות מזרח ומערב, מודרניות ומסורתיות. נראה כי שתי הכמיהות הללו מכילות בתוכן את כל שלל התקוות והכמיהות שאנו חווים. את הכמיהה האחת ניתן אולי לכנות הכמיהה להיות שייך, להיכלל, להיות חלק מ, קרוב ל, בקבוצה עם, להיות מוחזק, מקובל, מלווה. את השניה ניתן לכנות הכמיהה להיות עצמאי או אוטונומי, לחוות את הייחודיות של העצמי, את הבחירה העצמאית של הכיוון, הישורה האינדיבידואלית של האני. דיוויד ברקן מכנה זאת "הדואליות של החויה האנושית", שתי הכמיהות, ל"שיתוף" ול"עצמיות" (1966)... אולם מה שבמיוחד מעניין לגבי שתי הכמיהות הללו הוא שהן לכאורה מנוגדות זו לזו, אך למעשה היחס ביניהן – המתח, יש לו חשיבות בעיני יותר מכל אחת מהכמיהות בפני עצמה. אני מאמין כי המתח הזה מלווה אותנו לאורך כל חייו. ייתכן והאופן שבו אנו חווים את האמביוולנטיות הבסיסית הזאת מעצב עבורנו את החויה של התנועה היצירתית, השלמה, חסרת המנוחה של החיים עצמם... ביולוגים מדברים על תקופת ההסתגלות באבולוציה – תקופת ארגון החיים – כעל שלב שעיקרו איזון בין דיפרנציאציה לאינטגרציה. אלה הן מילים קרות ומופשטות. אני מציע כי זוהי דרך ביולוגית לדבר על אותה תופעה שאנו חווים אותה כשתי הכמיהות, לאוטונומיה ולהכללה.

- רוברט קגן, "The Evolving Self", עמ' 107-108

הפרשנות של 'נסיעה'

כיצד משלבת היהדות בין הצורך שלנו לראות בעצמנו פרטים ייחודיים לבין הצורך שלנו להשתייך לקבוצה גדולה יותר, לקהילה? אם שתי הכמיהות הללו – להיות נפרד ולהיות כלול – נמצאות במתח מתמיד זו עם זו, כיצד נוכל לראות במתח הזה מקור לצמיחה אישית?

בספרו "The Evolving Self" (בתרגום חופשי: העצמי המתפתח, 1982), טוען רוברט קגן כי התפתחות האישיות תלויה בנסיון תמידי ליישב בין שתי הכמיהות הסותרות הללו. התאוריה של קגן מציעה שהמאמץ לאזן בין שני הצרכים הללו הוא חיוני להתפתחות היכולת שלנו להיות באינטימיות ובתלות הדדית. קגן מציע עוד כי מערכות יחסים ו"סביבות" שונות מספקות לנו הזדמנויות חיוניות לבנות ולארגן מחדש בכל פעם את האופן שבו אנו מאזנים את שני הצרכים המנוגדים הללו ולהגיע לרמות הגבוהות ביותר של מוסר, יושרה, יצירתיות, סיפוק ומנהיגות.

בהשפעת עבודתו של קגן ניסו תכניות 'נסיעה' מאז ומתמיד לשים דגש גם על התפתחותם האישית של המשתתפים כאינדיבידואלים בעלי ייחוד וגם על השתייכותם לקהילה. תכניות 'נסיעה' התבססו תמיד על ההנחה שהיהדות מכילה בתוכה גם היא את אותו הדגש הכפול, לראות את העצמי כייחודי ויחיד במינו ובו בעת כשייך למפעל היסטורי וקהילתי.

כאשר אנו מתכנסים בבית הכנסת בזמן הימים הנוראים, אנו מתפללים כפרטים וכבני העם היהודי. תפילה אחת שחוזרת שוב ושוב בסליחות ובתפילות הימים הנוראים היא דרישת ה' על שלוש עשרה המידות: "ה', ה', אל רחום וחנון – אֶרְךְ אַפַּיִם, וְרַב-חֶסֶד וְאֱמֶת. נִצַּר חֶסֶד לְאֵלִים, נִשְׂא עֹן וְנָשַׁע וְחִטָּאָה; וְנִקְהָ... (מתוך שמות ל"ד: ו'–ז')

מדוע שינון זה של השמות האלוהיים משחק תפקיד מרכזי כל כך בתפילות הימים הנוראים? כיצד אמור מעשה זה לעזור לנו להגיע לשינוי ולהתחדשות? כאשר אנחנו חוזרים שוב ושוב על האופן שבו ה' מתאר את עצמו, כיצד זה אמור להיות עבורנו רגע של תפילה עוצמתית ומלאת השראה? הסיפור של המשא ומתן שניהל משה עם ה', ממנו לקוחים אותם פסוקים, מתחיל אולי לתת מענה על השאלות הללו ומלמד אותנו רבות על הקריאה לשינוי ולהתחדשות, ברמה האישית, הבינאישית והקהילתית.

ה' מפרט את התכונות האלוהיות הללו כתגובה על תחנוניו של משה שישלח לעם ישראל על בניית עגל הזהב. אחד מההיבטים המעניינים של אותו משא ומתן ארוך ומייגע שמשם מנהל עם ה' היא ההתעקשות הכפולה שלו על כך שה' ייתן לו עצמו 'חסד' מיוחד ביחסיו איתנו ובו בזמן, שה' ישלח לעם ישראל וישיב את נוכחותו אל 'קרבים'.

לא תמיד היו אלה פני הדברים. מיד לאחר שנבנה עגל הזהב, ה' מציע ליצור אומה חדשה בהנהגתו של משה ולמחוק את עם ישראל מעל פני האדמה. משה משכנע את ה' לוותר על התכנית, אך כאשר הוא רואה את עגל הזהב עולה בו חמתו והוא מנפץ את הלוחות. כאשר משה מבקש שוב מה' לסלוח לעם, הוא מאיים להתפטר אם ה' לא יעניק את סליחתו. ה' עומד על כך שמסעו של עם ישראל לארץ ישראל חייב להמשיך בהנהגתו של משה. אולם, ה' אומר למשה פעמיים כי הוא לא יהלך יותר בקרב העם כיוון שבהיותם "עם קשה עורף" הקרבה הזו לנוכחות אלוהית עלולה להביא להשמדתם (שמות ל"ב: י"ג–ל"ג).

כאשר משה קורא שוב תיגר על החלטתו של ה' למנוע את נוכחותו בקרב העם, הוא עושה זאת בשתי רמות. הוא מדבר גם כמנהיג האחראי על עמו וגם מתוך תשוקה עזה למפגש אינטימי עם ה'. מה שמעניין לציין בקשר לתחינתו של משה הוא האופן שבו הצורך האישי שלו והאחריות הקהילתית שלו משתלבים זה בזה ועם הזמן יותר ויותר מתבססים זה על זה. (ראה שמות ל"ג: י"ב–י"ג)

למרות שה' מבטיח למשה "פני ילכו והניחותי לך", משה ממשיך ומתעקש כי המסע לארץ ישראל לא יוכל להמשיך אם ה' לא יהיה עם העם; פעמיים הוא משתמש בביטוי "אני ועמך" (שמות ל"ג: ט"ו–ט"ז). כאן, שוב, תחינתו של משה היא ייחודית בכך שהיא מכילה בתוכה דאגה כפולה, ליחסיו האישיים המיוחדים עם ה' מצד אחד ודאגה לעמו ישראל מצד שני.

אבל, אם ה' כבר נתן את הסכמתו ללכת עמו, מדוע חוזר משה על הבקשה? פרשנויות קלאסיות רבות מצביעות על השימוש בביטוי "אני ועמך" כנקודה המרכזית המהווה את האתגר העומד בפני משה. משה מכריז כי הצהרתו של ה' כי הוא ילך עמו לא מספיקה. על ה' להסכים בנוסף לחדש את יחסיו עם העם ולהלך בקרבם למרות כשלונותיהם. מדרש אחר מציע כי משה קורא מציב אתגר בפני ה' "לשנות את פניו", לעבור מכעס לחמלה. בכל מקרה, בשתי ההשקפות הללו, משה מבקש מה' לחולל שינוי בעצמו, לשנות את מי שהוא על מנת שיוכל להמשיך את יחסיו עם העם.

תגבותו הבאה של ה' היא חיובית, אך מעורפלת: "גם את-הַדָּבָר הַזֶּה אֶשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵעֲשֶׂה", ובאותו הרגע משה מתחנן להתגלות בלעדית: הַרְאֵנִי נָא, אֶת-פְּנֵיךָ". בתגובה לבקשתו ה' מבטיח למשה: "אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל-טוֹבֵי עַל-פְּנֵיךָ, וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה, לְפָנֶיךָ". הכוריאוגרפיה והמיקום של ההתגלות מבהירים לנו כי מה שמשה יראה מדמותו של ה' יהיה מוגבל ביותר: "לא תוכל לראות את-פָּנָי". לאחר כתיבת הלוחות השניים, ה' יורד בענן ועובר לפני משה ומכריז על שלוש עשרה המידות. (שמות ל"ג: י"ז-ל"ד: ט').

מהאופן שבו ה' מכריז על עצמו משה לומד משהו חדש על טבעו של ה'. קשה להאמין, אבל משה עדיין לא מרוצה. הוא מבקש בקשה אחת אחרונה מה' להתחייב באופן שלא משתמע לשתי פנים להישאר בקרב העם, ושוב הוא מקשר זאת ליחסיו האישיים שלו עם ה': "אִם-נָא מְצַאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, אֲדַנֶּי, וְלֹךְ-נָא אֲדַנֶּי, בְּקִרְבְּנוֹ: כִּי עִם-קִשְׁה-עֲרַף הוּא, וְסִלַּחְתָּ לְעוֹנֵינוּ וְלַחַטָּאתֵנוּ וְיִנְחַלְתָּנוּ". אביבה זורנברג מתארת את הרגע המיוחד הזה כרגע שבו מוצא משה "את קולו שלו" ואת "הסולידריות המוחלטת עם עמו". זורנברג מציעה כי הנגדת הזהויות של משה, שבה "אני" ו"אנחנו" מתמזגים זה בזה, היא שמביאה לכך שה' מוכן לחדש את בריתו עם העם. בעיצומו של רגע המפגש האקסטטי והפרטי ביותר שלו עם ה', משה מדבר בעבור הקהילה.

דמותו של משה ברגעים אלו משקפת את המחויבות הכפולה לצורך הפרטי שלו ולקהילה – אשר מזינים זה את זה ומיטיבים זה עם זה. היכולת הזו לראות את עצמך בעת ובעונה אחת לבד וביחד – גם כאדם נפרד ופרטי וגם כחבר בקהילה – משקפת את התכונות של אישיות המסוגלת להיות בתלות הדדית, להעשיר באופן עמוק הן את עצמה והן את האחרים, בלי לאבד את היכולת להבחין ביניהם. מעורבותו של משה עם ה', הן כאדם פרטי והן כמנהיג, מעצבת כעת שפה חדשה שתשרת את מערכת היחסים בין העם לה'.

התלמוד מביא הצהרה מעניינת מפי רבי יוחנן בנוגע לסיפור הזה: "ויעבור ה' על פניו ויקרא." א"ר יוחנן: אלמלא מקרא כתוב, אי אפשר לאומרו. מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין, יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם.

רבי יוחנן אומר כי הסיפור מגלה לנו אמת רדיקלית: אלוהים מכריז בעצמו על השמות שבהם הוא רוצה להיקרא. כאשר אלוהים מכריז שמות חדשים לתכונותיו שלו הוא מעניק למעשה למשה ולעם ישראל לאורך ההיסטוריה את הכח לשנות אותו. ה' מעניק לנו את הכח לשנות את ה'. אם נקרא לה' אל של סליחה ואהבה, זה מה שהוא יהיה. אם נאשר ונחזק את חסדו ונדיבותו, נוכחותו תהיה של חסד ושל נדיבות.

כיצד נוכל ליישם מודל זה של שינוי וטרנספורמציה ליחסינו עם אנשים אחרים? רבים מאיתנו חושבים על שינוי כעל תהליך פנימי. אנחנו מחליטים על סט חדש של התנהגויות, גישות ותגובות ואז אנחנו מנסים להטמיע את השינויים הללו. מעשיו של ה' בסיפור על שלוש עשרה המידות מציע כי אם ברצוננו בשינוי או בצמיחה אנחנו צריכים שאחרים יקראו לנו באופן חדש. היחסים שלנו עם אחרים הם מרכיב חיוני בנסיון שלנו לחולל שינוי בעצמנו. על מנת להגשים את הפוטנציאל שלנו לנדיבות, חמלה, אהבה וסובלנות, על האחרים לדרוש זאת מאיתנו. אנו זקוקים לאלה שסביבנו על מנת שיזהו בנו את האדם הטוב יותר שאנחנו יכולים להיות, לקרוא לו בשם ולהביא אותו אל העולם.

אולי זוהי הסיבה שאנו בוחרים לקבל את פני השנה החדשה כקהילה. אנחנו מזהים כי הכח שלנו לחולל שינוי בעצמנו כפרטים קשור באופן בלתי נמנע להשקעה ולמחויבות של הסובבים אותנו. על כולנו לקחת חלק בתהליך זה, זיהוי הפוטנציאל באחרים וקריאה לפוטנציאל הזה להתממש. על ידי שאנחנו פותחים את עצמנו לשמוע את הקריאה הזו אנחנו יוצרים עבור עצמנו את האפשרות להיות האדם שאנחנו תמיד שואפים להיות. אולי בימים אלה, בתקופה זו של השנה, עלינו לא רק לבקש סליחה אלא גם להזמין אחרים לאשר ולחזק ולדרוש את הטוב שבנו, ואנחנו נעשה את אותו הדבר עבורם.

שנתברך בשנה חדשה שבה יתחזקו היכולות שלנו לקרוא אל הטוב – לבד וביחד. ושנחזק את עצמנו הן כאינדיבידואלים ייחודיים והן כחלק מקהילות חיוניות, מתחדשות ואוהבות.

שאלות למחשבה

1. ציינו חלק מהתכונות או המאפיינים שהייתם רוצים שאנשים אחרים יזהו בכם ו"יקראו להם" אצלכם, על מנת לעזור לכם להיות האדם שאתם שואפים להיות. האם יש תכונה מסוימת אצל אדם קרוב אליכם שאתם מרגישים שכדאי "לקרוא לה" אצלו?
2. היכן בחייכם אתם רואים את עצמכם נאבקים לאזן בין אינדיבידואליות ובין שייכות?
3. מתי העובדה שהייתם חלק מקהילה עזרה לכם לפתח את הייחודיות שלכם? האם היו פעמים שבהם הקהילה שלכם מנעה מכם לשגשג?